

Zuzana Stanislavová

Činy a počiny I.

Tvorba pre deti a mládež

v roku 2016

Zorientovať sa v každoročne vydanej pôvodnej tvorbe pre deti a mládež (teda prečítať, čo sa dá) je vždy neľahké. Pravdaže, nikdy sa nepodarí všetko ani pozháňať, ani prečítať. Kombináciou „dištančného“ a „zatvoreného“ čítania (Moretti 2014) možno však napriek tomu dospieť k predstave o (po) činoch a (naplnených i nenaplnených) ambíciách profilujúcich hodnotový reliéf jedného kalendárneho roka.

Ten minulý, teda rok 2016, sa k slovenským deťom zachoval tak žičlivo, ako už dávno nie. Nielenže vydavatelia pre ne vydali takmer stovku kníh poézie a prózy, ale v tomto vysokom počte ponúkli aj (na naše pomery) vskutku slušné promile dobrých, výborných, ba priam vynikajúcich opusov. Je teda o čom hovoriť, a tak tohtoročné bilančovanie bude mať štruktúru miniseriálu. V tejto prvej časti sa pozrieme na knihy, ktoré sa ukazujú ako skutočné počiny (v zmysle Krátkeho slovníka slovenského jazyka, 2003: činy „významné, progresívne“), resp. výrazné činy roka; nazvali sme ich *top sedmičkou*. Je však potešujúce, že v pokračo-

vaní, teda v druhej časti hodnotiaceho „seriálu“, bude možné hovoriť o knihách, ktoré (aj keď nie sú „top“) ešte stále dôstojne naplňajú ambície kvalitného detského čítania – a je ich naozaj dosť. Až v tretej časti bilančného hodnotenia sa budeme (tak trochu systémom „pars pro toto“) zaoberať knihami, autori ktorých mali vyššie ambície, než aké dokázali umelecky plnohodnotne naplniť.

Pri zaradení publikácie medzi najlepšie knihy roka (pravdaže, našom subjektívnom) sme akceptovali päť kritérií: 1. významovú vertikálnu príbehu; 2. symbolickosť obrazu, ktorý ešte stále zostáva zrozumiteľný; 3. reagovanie na aktuálne problémy človeka; 4. autenticitu stvárnenia detského sveta; 5. estetickú mieru jazykovo-štylistickej stavby umeleckej výpovede.

1. LITERÁRNE POČINY 2016

1.1. PRÍBEH NA BÁZE ROZPRÁVKOVO KREOVANEJ FIKCIE

Dva imaginatívne príbehy prečnievajú nad kontextom minuloročnej autorскеj rozprávky. Prvým z nich je príbeh

Daniela Pastirčáka Rozprávka o lietajúcej Alžbetke (Artfórum, il. Veronika Klímová) – krehká, básnivá reflexia o živote a smrti, o láske a rodine, o neviditeľných putách, ktoré spájajú rodičov a ich deti. Detskému čitateľovi ponúka povrchový plán – rozprávanie o tom, ako sa podivnému páru, starenke Anči a starčekovi Jančimu, narodila Alžbetka, ako dostala od rodičov krídla a ako jej ich vzali pre lásku, ktorej nepriali; o jej nešťastí z toho, že ju chcú vydať za bohatého, ale prázdneho ženícha, a o láske k Blahoslavovi-Jánovi, s ktorým prežije život; o ich troch deťoch, ktoré sa rozletia za svojimi túžbami, o sile materinskej lásky, ktorá ich zachráni a ochráni, keď sú doráňané svetom, až po odlet do imaginárneho Modra. Odchod (smrť) však nie je koncom všetkého: zostáva potomstvo, ktoré sa bude rovnako trápiť i radosť, rovnako túžiť po lietaní a po tom Modrom, ktoré je nadpozemsky vysoko, mimo človeka. Text má hlbokú významovú vertikálitu vystavanú prostredníctvom symbolov; jeho filozofický rozmer smeruje skôr k dospelému čitateľovi, ale kultivovaný detský čitateľ ho zaiste tuší. V postavách starčka Jančiho, starenky Anči, v ich konaní a vzťahu, je vyjadrená podstata patriarchálneho otcovského a materinského princípu v rodine; lietanie a krídla sú semiózou voľnosti, samostatnosti, lásky, ktorá chráni, no v rámci ochrany mnohokrát aj zraňuje (zákaz pre Alžbetku stretávať sa s dúhovým vtáčikom – a naopak: príkaz vydať sa za bohatstvo bez srdca). Darovať krídla znamená poskytnúť dieťaťu možnosť rozletu; odobrať krídla znamená obmedziť ho v mene ochrany (napr. pred ľahkovážnosťou). Obidvoje môže zraňovať. Lietanie a krídla sú teda v príbehu symbolom samostatnosti, konti-

nuitu života i lásky; ak ich človek raz dostal, neprestane po nich túžiť – a túžia po nich všetky generácie. Aj preto Alžbetka opätovne zacíti krídla pri stretnutí s Jánom. Láska pozemská (rodičovská, partnerská, starorodičovská) je teda darom, obmedzením, útočiskom aj obetou – ako taká v človeku dozrieva postupne; princíp vyššej, duchovnej – večnej lásky je symbolizovaný imaginárnym Modrom. Zatextové súvislosti rozprávkového príbehu D. Pastirčáka ukazujú na rodinné zázemie autora; to je však diskkrétne ukryté za príbeh s univerzálnym a nadčasovým poslanstvom.

Pastirčáková umelecká výpoveď o dôležitosti, sile a hodnote lásky, rodiny, domova svojou podstatou korešponduje s poslanstvom druhej príbehovej metafory, s prózou *Mareka Vadasa Útek* (OZ Brak, il. Daniela Olejníková). Príbeh sa zdá byť reakciou na pohyby vo svete, ktoré pripomínajú novodobé sťahovanie národov s nedoziernymi následkami. Jeho lokalizácia na africký kontinent nie je explicitná: potvrdzujú ju však africké reálie (flóra, fragmenty kultúry a životného štýlu a pod. – podporené ilustrátorkou). Marek Vadas tento kontinent dôverne pozná, jeho geokultúrne a mentálne dimenzie viackrát literárne spracoval a svoje poznanie inkorporoval aj do predmetného príbehu. Ten však možno vnímať ako všeobecnejšie platnú výpoveď o situácii človeka vo svete priepastných sociálnych i kultúrnych rozdielov, materiálnej nenásytosti a rozpadu tradičných humánnych hodnôt. Na postave protagonistu sa zviditeľňujú dôsledky globalizácie, ktorá nesie so sebou „naštepnie“ praktik konzumnej civilizácie do priestoru s diametrálne odlišnou kultúrou a hodnotami (napr. prírodných spoločností). Iba v prvom,

LADISLAV NESSELMAN / Ján Navrátil: Uzlík a Nitka

povrchovom pláne textu je teda útek fyzickým presúvaním sa protagonistu v priestore pod tlakom existenciálneho strachu, hľadania azylu pred násilím, odmietaním, ľahostajnosťou, byrokraciou. V skutočnosti je to hlavne prostriedok na konfrontáciu humánnej morálky a životného štýlu človeka s princípmi, ktoré túto prirodzenosť a morálku rozkladajú (beh v tejto súvislosti vôbec nie je náhodný). V tom zmysle má symbolický význam fakt, že protagonistom je dieťa, ktoré len čiastočne rozumie odludšteným prejavom spoločnosti, s ktorými je postupne kon-

frontované. To (vrátane prítomnosti psa a sebaupokojujúceho interpretovania vlastnej rýchlosti) zasúva fakt existenciálneho ohrozenia hrdinu hlbšie do podtextu. Jednotlivé destinácie, v ktorých sa chlapec zastaví, zobrazujú rozpad (pozitívnych) hodnôt uznávaných v pôvodnom spoločenstve (žičlivosť, tolerantnosť, súcit, miernosť, vzájomná dôvera, pomoc a úcta, radosť a pod.). Najvyššou hodnotou (a to Vadasovu knihu spríbuzňuje s Pastirčákovou), zotrvávajúcou do konca, je emočný rozmer domova (pozri Dziak, 2016), symbolizovaný otcom a psom.

Dieťa si zrejme knihu prečíta ako príbeh o úteku a utekaní, ktoré má v sebe (vdaka africkému priestoru a spomínanej neurčitosti príčiny, pre ktorú sa musí utekať) dávku exotiky a dobrodružnosti. Tón melanchólie, podtextovo sprevádzajúci obraz chlapca unikajúceho pred stále novým nebezpečenstvom či odmietaním najprv spolu so svojim otcom a psom, potom už iba so psom, vyúsťuje napokon do jeho zániku. Smrť je stvárnená náznakovo, ale čitateľnými znakmi (duch; chlapcov záverečný, najrýchlejší beh; stúpanie do výšky; stretnutie s otcom na vysnívanom mieste). Detský čitateľ bezpochyby cíti tristnosť finále, ale autor mu necháva možnosť nepriať tragiku a stoťožniť sa s pozitívnym, prvoplánovým záverom. Jednoduchosť, opakovateľnosť sekvencií sujetu vedie k zdanlivej kompozičnej stereotypnosti, ktorú však v skutočnosti možno považovať za zámer (blízky rituálu). Kompozičnej a sujetovej stereotypnosti zodpovedá jednoduchá priama narácia detského narátora, ktorá kladie vedľa seba až stroho formulované výpovede, a z toho vyplývajúca sporadická, funkčne využitá naivita detského pohľadu. Oboje vytvára netextový priestor na vyjadrenie bezvýchodiskovosti situácie nielen hrdinu. Marek Vadas, zdá sa, našiel optimálnu cestu na výpoveď o ohrození človeka dôsledkami globalizácie.

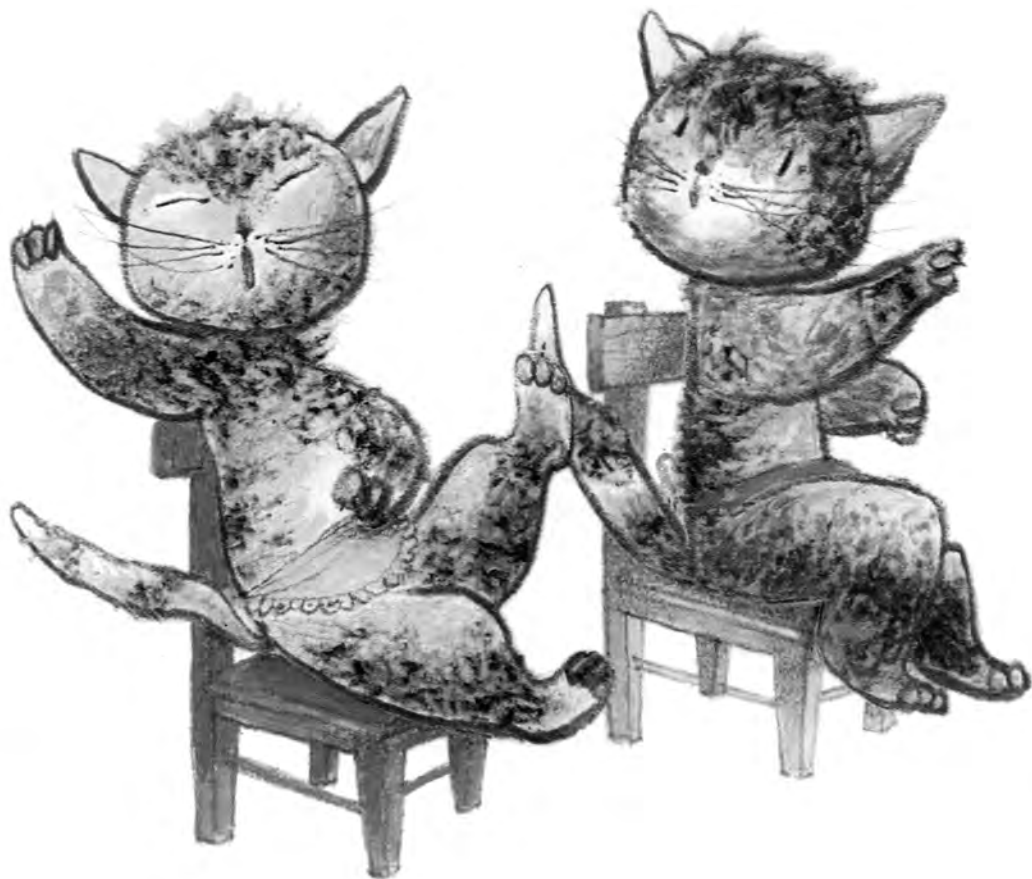
1.2. PRÍBEH NA BÁZE REALISTICKY MODULOVANEJ FIKCIE

K najlepším minuloročným titulom, tentoraz však zo žánrového okruhu spoločenskej prózy, patrí aj kniha *Petra Karpinského Adela, ani to neskúšaj!* (Perfekt, il. Ľubo Paľo). Titul anticipuje postavu, ktorá nepatrí k „učesaným“

literárnym hrdinkám so pseudoproblémovým životom; je to dievča s chlapčenskými spôsobmi (nedorozumenia s nespratníkmi rieši bitkou) a záujmami (najradšej hrá futbal a odmieta nosiť sukne), s vyvinutým zmyslom pre spravodlivosť a férovosť, potýkajúce sa s vážnymi životnými problémami. Po tom, čo matkina psychická choroba vypukne naplno, dostáva sa aj so svojimi dvoma mladšími bratmi do azylového domu, ktorý vedú reholné sestry. Stratu domova, hoci aj nebol naplnený priam pokojom, hoci v ňom často musela pri starostlivosti o domácnosť prebrať na seba aj rolu matky, nenesie ľahko a azylové centrum („Žltý dom“) je pre ňu cudzie. Túto skutočnosť vyjadruje spôsob, akým je tento objekt približovaný čitateľovi: vecne až „odcudzene“, postupne a iba v náznakoch. Aj sociálne pozadie Adelinho života (duševná choroba matky), pre ktoré sa ona a jej súrodenci dostali do azylového centra, autor načrtáva ako návratný problém. Postupnosť, s akou sa skladá obraz pôvodného domova, má však inú funkciu: evokuje skutočnosť, že spomienka je pre protagonistku boľavou intimitou. Pod povrchom rebelky sa takto a aj cez vzťahy s postavami detí a dospelých, ktorými je zaľudnený jej sociálny priestor, postupne črtá obraz čistého a silného detského charakteru (podrobnejšie Kuderjavá, 2016). Karpinský presvedčivo stvárňuje, ako vzťahy Adely s deťmi i dospelými zmnožujú pozitívne rozmery jej života a nenápadne ju formujú. Autentickou zmesou detsky naivného a dospeláckeho je vzťah Adely k malému bratovi, postavený na láskavej ochrane i prirodzenej autorite staršej sestry; reholná sestra Klára je pre Adelu tichou školou partnerstva a tolerancie; v neuveriteľných hrdinských mystifikáciách

starého jednorukého kotolníka, ktorý si sám kompenzuje telesný hendikep, Adela nachádza útechu v stavoch smútku a nebadane od neho preberá rolu podobného utešiteľa, teda schopnosť vytvoriť mystifikujúcou sebaštylizáciou chvíľu dôvernosti, ktorou možno inému zahnať tieseň, pocit osamelosti a bezradnosti. Nečakaný odchod starého muža zo života prvýkrát konfrontuje Adelu so smrťou. Pred čitateľom teda vyrastá postavička, v ktorej sa spája tvrdosť a drsnosť (motivovaná tým, že život sa s ňou už stihol „nemaz-

nať“) so statočnosťou a detským optimizmom. Jej vnútorná citlivosť sa navonok vyjavuje prostredníctvom útržkovitých spomienok na mamu, cez vzťah k súrodencom a k deťom v centre. Modelovanie detských postáv a vzťahov medzi nimi zužitkúva autorovu dôvernú znalosť súčasného detstva, detskej duše, detského správania a vyjadrovania. Aj preto príbeh napriek vážnej téme vôbec nie je traumatizujúci; vďaka nepoddajnosti hrdinky zachováva si vyvážený podiel tieňov i svetla. Vážne problémy sú nadľahčené šťast-

LADISLAV NESSELMAN / J. Blažková: Ako si mačky kúpili televízor

ným spojením imaginatívno-emočného princípu s racionálno-realistickým, opierajúcim sa o pôvab detského spôsobu uvažovania, konania a vyjadrovania sa. A tak detstvo ani v atypických podmienkach, keď absencia láskavého rodinného zázemia bolí zvlášť intenzívne, nestráca čaro a vtipnosť. Zachováva si ich aj až katarzne vyznievajúca pointa príbehu: explicitné vyjadrenie mentálneho obrazu vlastnej životnej situácie („*Keby tu bola moja mama*“) padne v momente, keď padá hviezda a možno teda vysloviť pranie. Fakt, že je to hviezda z vianočného stromčeka, humorom uvoľňuje tenziu, ale zároveň podtextovo relativizuje možnosť vrátiť Adele späť jej pôvodný svet.

1.3. LITERÁRNY POČIN NA BÁZE FAKTUÁLNOTI

Na rozdiel od mnohých predchádzajúcich rokov, keď literatúra faktu pre deti a mládež ťahala za kratší koniec, v roku 2016 to tak nebolo. V najlepšom zmysle slova napĺňa požiadavky na kvalitu tohto okruhu tvorby publikácia *Ondreja Sliackeho Pavel Dobšinský. Život s rozprávkou* (DAJAMA). Napísať dobré životopisné dielo, v ktorom sa faktuálnosť dokáže spojiť s fikciou do organického, voči faktom korektného a zároveň čitateľsky príťažlivého tvaru, nie je také jednoduché. V prípade O. Sliackeho sa pod výsledný tvar podpísala faktografická korektnosť a dokumentárna precíznosť literárneho historika, kreatívnosť a imaginácia skúseného tvorca literárnej fikcie, štylistická poetickosť esejistu, kompozičná vynaliezavosť autora literatúry faktu. Výsledkom je príťažlivý text koncipovaný ako mozaika vytvorená z fikcie, to znamená z naratívnych životopisných

pasáží a citačných odkazov na ríšu slovenských rozprávok, a faktov, teda z fragmentov autentických dobových dokumentov či fotodokumentácie. Takáto koncepcia autorovi dovolila jednak členito priblížiť čitateľovi životné osudy Dobšinského od narodenia až po smrť, v tom zmysle aj formovanie jeho vzťahu k rozprávkam, jednak informácie o ňom osadiť do širšieho dobového a generačného rámca štúrovských snažení. V prepojení osobného a spoločenského Sliacky zviditeľňuje mnohorakosť Dobšinského kultúrnych aktivít so špecifickým zreteľom na jeho záujem o folklór. Necháva pred čitateľom vyrastať charakter tejto osobnosti a zároveň odkrýva podmienenosť jeho životných peripetií politickými a kultúrnymi pohybmi v štúrovskej generácii a v dobovom Uhorsku. Chronologicky podaná topografia života Dobšinského (od miesta jeho narodenia, Slavošoviec, cez detstvo v Sirku, štúdiá až po poslednú štáciu v Drienčanoch) vytvára pevnú „mriežku“ na mozaiku osobných i spoločenských udalostí, faktálnych informácií, aj fiktívnych epizód, ktorými autor faktografiu oživuje. Fikcia je v zásade dvojakého typu: niekedy súvisí s rozprávkovou materiou (napr. motív troch sudičiek pri narodení chlapca, smrť stvárnená ako starena s kosou), inokedy má podobu rekonštrukcie dialógov, ako sa mohli (ale nemuseli) odhrať pri stretnutí Dobšinského s vybranými osobnosťami nášho kultúrneho života (napr. s J. Franciscim, J. Chalupkom a ďalšími). Oba modely fiktívneho sú v texte od faktografie korektné odlišené typograficky (farba, kurzíva), resp. rozprávačovým priamym signalizovaním odklonu od dokumentárnosti. Striedavá orientácia na faktografiu (geografickú, kultúrnu, osobnú) a na fikciu dynami-

LADISLAV NESSELMAN / Ágnes Bálintová: *Gruľko Hrozienko*

zuje a drammatizuje obraz Dobšinského osudov a tvorby, stimuluje čitateľovu pozornosť, zvyšuje zážitkovosť diela. V osudoch P. Dobšinského, podaných v širších súvislostiach, konkretizuje *Sliacky* aj to, ako sa v živote našich vzdelancov v čase formovania slovenského novodobého národa, jeho jazyka a kultúry, intímne a osobné spájalo so spoločenským. Osobnosť Pavla Dobšinského, zaujímavú pre nášho človeka už samu osebe, portrétuje s nefalšovaným zaujatím, ale objektívne – v sympatizujúcich, no aj kritických kontúrach.

2. LITERÁRNE ČINY 2016

Problematika spolužitia s ľuďmi, ktorí sú z určitých dôvodov iní ako ostatní, je v dnešnej spoločnosti vysoko aktuálna. Na rozdiel od českého prostredia (kde túto problematiku okrem iných systematicky spracúva napr. Ivona Březinová) slovenská literatúra nie je bohatá na diela takejto tematickej orientácie. V roku 2016 však problém človeka odlišného od ostatných tematizovala v autorskej rozprávke *O Bezvláske* (Dobry anjel, il. Miroslav Regitko) skúsená a populárna prozaička

Gabriela Futová. Za tým, že sa zamerala na inakosť práve zvoleného typu (t. j. dievča bez vlasov), je zaiste (v knihe priznaná) osobná skúsenosť a súvislosť takejto odlišnosti so zdravotným postihnutím istého typu. Pre vytvorenie hlbšieho významového plánu textu a jeho poslovania je však smerodajný predovšetkým hlboko zakorenený rodový stereotyp (vlasý sú pre ženu nevyhnutnosť, ba považované sú za korunu ženskej krásy), vďaka čomu sa bezvlasosť ako problém priam hendikepujúci stáva zrozumiteľným aj dieťaťu. Do rozprávkového rámca o princeznej, ktorá sa narodila bez vlasov, sa G. Futovej podarilo organicky zapracovať proces, akým v súlade s prechodom detstva do dospievania prebieha postupné uvedomovanie si vlastnej odlišnosti a jej vyhodnocovanie ako hendikepu, teda ako niečoho, čo vytvára medzi človekom a ostatnou spoločnosťou bariéru. Vnímať svoj hendikep znamená nutkanie neustále sa porovnávať s ostatnými, vedomie bariéry znižuje úroveň sebahodnotenia postavy – v tomto prípade najmä v elementárnej sociálnej role (žena). Vyústenie do autoizolácie je jednou z možných reakcií na pociťovaný hendikep. Autoizolácia v podaní Futovej dobre zapadá do klasickej rozprávkovej schémy zakliatia; potom možno vnútorný posun postavy od neprijatia seba samej k seba prijatiu napriek holohlavej existencii čítať ako rozprávkový proces odklíňania, oslobodzovania z kliatby, pričom autorka obrazne vyjadrila aj nevyhnutnosť participácie sociálneho prostredia na eliminácii hendikepu jednotlivca (dobrovoľne vyholené hlavy tých, ktorí majú Bezvlásku radi). Čitateľným signálom prekonania vnútornej bariéry protagonistky a akceptácie vlastnej odlišnosti je jej výzva k ostatným,

aby si opäť nechali narásť vlasý, resp. uvoľnený, ale aj radostný vzťah k rovnako bezvlasej dcére, ktorá sa po čase Bezvláske narodí (ozdobou holej hlavy sa stanú kresby). Príbeh sa teda javí ako metaforický, ale pre deti dobre čitateľný obraz ťažkého procesu vyrovnávania sa človeka s vlastným hendikepom. Záver symbolicky (tak trochu až explicitne) vyjadruje presvedčenie, že hodnoty človeka treba hľadať inde než v tom, čím sa líši od ostatných.

Ak sme v súvislosti s publikáciou O. Sliackeho upozornili na evidentný nárast (kvantity, ale hlavne kvality) literatúry náučného typu v minulom roku, mali sme na mysli ešte dva tituly. Autorkou jedného z nich je opäť *Gabriela Futová*, ktorú však v knihe ***Môj malý zverinec*** (AlleGro, il. Juraj Martiška) poznávame ako milovníčku zvierat. Niežeby téma zvierat bola v jej tvorbe novinkou; v tomto prípade však ide o autopsívne až autobiograficky ladené epizódy o tom, ako sa v rodine žije so zvieratami, ak ich máme radi. V pôvodnej slovenskej próze máme niekoľko takých príkladov, keď sa majiteľ domáceho zvieratá rozhodne zdôveriť so svojimi radosťami a starosťami deťom; nie vždy to dopadlo dobre. V prípade G. Futovej máme však do činenia s príbehmi, v ktorých autorka pútavo a vtípne rozpráva o zvieratách rozličných druhov, aké mala alebo má vo svojej domácnosti. Na tomto rozprávaní je okrem ľahkého podania sympatická autentickosť, otvorenosť, s akou odkrýva svoje postoje a pocity, prípadne aj svoje súkromie. Jej rozprávanie prezrádza, že pozná svet zvierat, rešpektuje ho, vie sa naň i na seba pozrieť z humorno-vážneho nadhľadu a prechováva k živým tvorom priazeň oslobodenú od akejkoľvek maznavosti či iného typu sentimentality. Autorka si

zachováva racionálny pohľad na spolužitie, nezakrýva ani starosti a obmedzenia, aké prítomnosť zvieráťa v rodine prináša. V záverečných kapitolách ponúka vo forme vtipne formulovaných chovateľských rád hutné zhrnutie poznatkov o tom, čo treba urobiť a čoho sa vyvarovať v spolužití so zvieratom. Publikácia teda od začiatku do konca ponúka zaujímavé, humorné, múdre a zásluhou odkazov na zažitú skúsenosť presvedčivo láskyplné rozprávanie o svete, prostredníctvom ktorého sa dnes tak často vyjavuje ľudská bezcitnosť.

LADISLAV NESSELMAN / Gianni Rodari: Jazmínko v krajine klamárov

Z celkom inej tematickej oblasti a aj metódy tvorby je publikácia *Martina Vaneka Opera nehryzie!* (Dixit, il. Tomáš Eniac Cíger), ktorá je v istom zmysle moderným pendantom o polstoročie staršej knihy N. Tanskej Počkaj, ešte nehrajme! Ibaže kým Tanská bola sústredená na divadlo, Vanek v zmysle názvu zaostrel pozornosť na problematiku opery – teda na niečo, čo býva súčasným deťom a mládeži spravidla až príliš vzdialené a málo príťažlivé. Zábavným a úsmevným spôsobom vedie mladého čitateľa po svete tohto druhu umenia, pričom na zdynamizovanie tohto pohybu, na avizovanie obsahového zamerania jednotlivých kapitol (či dovysvetľovanie niektorých informácií a tak trochu aj na zvýšenie interaktívneho rozmeru textu) použil rámcovanie výkladu komunikáciou rozprávača s imaginárnou opernou divou Violettou Rizzi Pizzi. Ponúka sa tu krátke nazretie do histórie opery, do procesu jej tvorby, do tajov operného spevu, ozrejmujú sa čitateľovi, čo všetko predchádza a súvisí s inscenovaním opery na javisku a aké rôzne profesie sa na tom podieľajú. Pripomenú sa vybrané veľké spevácke osobnosti a napokon je predstavených sedem slávnych operných príbehov (Mozart: Čarovná flauta, Cetano Donizetti: Nápoj lásky, B. Smetana: Predaná nevesta, Gioachino Rossini: Barbier zo Sevilly, Giacomo Puccini: Turandot, A. Dvořák: Rusalka, Engelbert Humperdinck: Janko a Marienka). Treba konštatovať, že ide o vydarenú a potrebnú publikáciu, ktorú si možno predstaviť aj ako súčasť mediálnej výchovy v škole.

ZÁVER

Knihy z pôvodnej tvorby 2016, ktorým sme predbežne venovali pozornosť, signalizujú charakter druhovo-žánrovej štruktúry minuloročnej produkcie: najvyššie zastúpenie má autorská rozprávka a popri nej spoločenská próza, a (ako bolo spomenuté vyššie) potešujúci je nárast literatúry faktu. Ak v našej top sedmičke chýba poézia pre deti, nie je to preto, že by chýbala aj v ponuke roka 2016; bolo to preto, lebo v najlepších opusoch iba potvrdila dobre známu kvalitu (D. Hevier, T. Janovic). (Pokračovanie)

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA 1/0233/15 Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1990.

Literatúra

- DZIAK, D., 2017. Marek Vadas: Útek. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIV., č. 1, s. 65 – 66. ISSN 1335-7263.
- KUDERJAVÁ, M., 2016. Skúšaj to, Adela! In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIII., č. 4, s. 19 – 20. ISSN 1335-7263.
- MORETTI, F., 2014. *Grafy, mapy, stromy. Abstraktní modely literární historie*. Praha: Univerzita Karlova Karolinum 2014, 121 s, ISBN 978-80-246-2609-3

Dobrá kniha stále žije

Tvorba pre deti a mládež v roku 2016 II.

ZUZANA STANISLAVOVÁ

V predchádzajúcom čísle Bibiany sme čitateľom priblížili sedem titulov z minuloročnej pôvodnej produkcie pre deti a mládež, ktoré sme si vymedzili ako najväčší prínos v rámci sledovaného a hodnoteného kontextu. V pokračovaní hodnotiacich úvah sa pozrieme na tituly, ktoré deťom ponúkajú ešte stále kvalitné (ba v niektorých prípadoch vynikajúce) čítanie, ich hodnotové rozpätie je však už pomerne široké: pohybuje sa od prípadov, ktoré svojou kvalitou obstoja medzi najlepšimi ročnými titulmi, až po prípady, ktoré už balansujú na hraniciach (ešte) štandardu.

AUTORSKÁ KNIHA - MODERNOSŤ A „RETRO“

Autorské knihy bývajú spravidla obrazové publikácie, t.j. ilustračne bohaté a textovo minimalistické; text je teda jednoduchý, čo však nevylučuje možnosť vystať ho znakovo rafi-

novane, významovo nelineárne. Ak sa pritom nestratí schopnosť komunikovať s malým adresátom, vznikne výborná kniha – ako je to v prípade knihy **Kataríny Macurovej *Prečo nekvitneš?*** (Albatros). Jednoduchá výpoveď a kompozícia (čo veta, to nová strana) sprostredkúva v tomto prípade mnohé základné gnozeologické problémy: Nie vždy nám všetko vychádza tak, ako chceme. Nie vždy je pre iných akceptovateľné to, čo sme mysleli dobre. Naše poznanie je obmedzené, a tak neobsiahne mnohé veci okolo nás. Aj naša skúsenosť je často prikrátka. Mnohé veci majú svoje skryté príčiny. Okrem nášho viditeľného sveta sú okolo nás aj svety neviditeľné. Takéto a podobné odkazy autorka vyjadřila vtipným až komickým spôsobom, na čom má zásadný podiel ilustrácia, ktorá pracuje jednak s paralelnými svetmi (svet nad zemou – svet pod zemou), jednak s antropomorfným princípom (medvedík nad zemou a myšky pod zemou robia ľudské úkony) a s detskou naivitou (prejavuje sa napr. v pohľade na objekt záujmu – rastlinku, ktorá nekvitne, keďže je to mrkva). Na detskej naivi-

Zlaté jablko BIB 2017
(ANA DESNITSKAYA: *Rusko*)

te je postavená aj pointa: myškami obhryzenú mrkvu medvedík posadí vňaťou do zeme a konštatuje: *Aha! Teraz už viem, prečo nekvitne. Ako som sa len mohol tak pomýliť... a nechať ho rásť dole hlavou!* Takto vystavaná pointa sa stáva malou vtípnou hádankou (Je to skutočne tak?), vychádzajúcou v ústrety detskému pátraciemu inštinktu. Vznikla tak po textovej aj ilustračnej stránke kniha blízka detskému vnímaniu sveta, teda zrozumiteľná, podnecujúca komunikačnú živosť a aktivitu dieťaťa.

Trocha iná situácia sa ukazuje v súvislosti so sériou autorských kníh slovenského nadrealistu a secesného expresionistu **Imra Weinera-Kráľa**. Zo série *Rozprávky pre Elise* vyšli v roku 2016 *Príbehy kocúra Mineta* a kniha *O nezbednom káčerovi* (obe Petrus Publishers). V rozprávkových cykloch spojených ústrednou animálnou postavou i zvoleným naratívnym postupom (virtuálna komunikácia rozprávača so vzdialenou dcérkou) v podstate tiež ide o minimalistické texty, ale ich konvenčnosť prezrádza „zrelý“ vek

kníh. O tom svedčí aj významová i poetická jednoplánovosť, priamočiarosť, hoci vyjadrená miera nežnosti (v komunikácii dospelého s dieťaťom) je veľmi autentická. Knihy sú teda najmä istým pripomenutím výtvarníka a jeho osobného osudu – s hodnotou skôr bibliofílie než živého detského čítania. V určitom zmysle patria k tým „raritným“ textom našej detskej literatúry, ktoré z istých dôvodov vznikli dávno a v cudzom jazyku (hoci od slovenského autora) a do slovenčiny boli preložené (Dagmar Ondrejková) až s odstupom desaťročí.

**PRÍBEHY PRE NAJMENŠÍCH
V ŠTANDARDE**

Táto oblasť tvorby sa nám v roku 2016 trochu rozrástla a zachovala si aj slušnú úroveň. Podieľajú sa na nej najmä vekovo i tvorivo zrelší autori (napospol ženy). Azda najpríjemnejším prínosom je kniha **Marty Hlušíkovej** *Anabelka sa smeje dvojhlasne* (il. Kristína Šimková, 2. miesto v súťaži

Q111 2016). Originálne v nej spracovala konvenčné postupy – napr. spôsob sujetového využitia detskej fantázie, resp. motívy, ako je napr. pribudnutie malého súrodenca do rodiny. Originalitu sujetového využitia fantastiky možno vidieť v spracovaní motívu ľudského tieňa: poznáme knihy, v ktorých človek prišiel o svoj tieň – v tomto prípade sa tieň v predstavivosti dievčatka stáva jeho pomyselnou dvojčikou. Na tom sú potom založené mnohé vtipné i metaforicky modulované epizódy. Aj stvárnenie obvyklého súrodenecského motívu je nekonvenčné – najmä vďaka spôsobu i otvorenosti a zároveň decentnosti, s akými autorka deťom na rozhraní predškolského veku a veku školopovinnosti hovorí o prenatálnom vývine dieťaťa. Nevtieravý a vtipný spôsob rozprávania o tom, ako sa dieťa vyvíja v tele matky, neslúži ani lacnej emocionalite, ani didaktickým účelom, ale zasluhuje sa o potvrdzovanie a upevňovanie pocitu rodinnej spolupatričnosti u malého hrdinu aj u čitateľa – pocitu, že ho majú radi a že jeho príchod do rodiny očakávali s takou radosťou, ako je to v príbehu.

Najmenším deťom sú určené aj dve celkom tradičné knihy. Voľným pokračovaním predchádzajúcich príbehov skúsenej rozprávačky **Viery Švenkovej** o Aničke (*Anička – múdra hlavíčka*, 2014; *Anička a Smejko*, 2015) je kniha *Anička má prázdniny* (il. Anna Gajová, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov). Vznikla tak knižná séria rozprávanky pre najmenších, teda textov jednoduchého žánru, ktorý dobre poslúži aj prvočitateľom a ktorého nie je na trhu nadbytok. Miniatúrne príbehy sú záznamami udalostí, postrehov, drobných detských objavov z bežného života a spolužitia v rodine. Ich pôvab je v láskavej at-

mosfére, ktorá však neupadá do sentimentalitu, a vo vynaliezavom sujetovom i výrokovom využití detskej navi. Kniha **Zuzany Štelbaskej Filipko** (il. Eva Chupíková, Albatros) zasa voľne nadväzuje na jej predchádzajúcu knihu *Zornička* (2015). Aj tu ide o model prózy o spolužití v rodine, pričom tentoraz je v centre pozornosti chlapec s otcom, v tej súvislosti niektoré „chlapské“ záležitosti (rybačka). Aj tu je základom drobných príbehov princíp synkrétného detského vnímania sveta, v rámci čoho Štelbaská použila rovnakú schému ako v *Zorničke*: nebadané prechody do fantázie slúžia na to, aby priblížila spôsob života zvieratiek, s ktorými sa „premenený“ chlapec stretne. Vzťahy medzi postavami aj v tejto knihe zostávajú harmonické až idylické, kompozícia zasa pomerne stereotypná.

Do kontextu predčitateľov a prvočitateľov prispela tiež **Gabriela Futová** prózou *Lebo musím* (il. Viktor Csiba, Mladé letá). Ide o jednoduchý, vtipný príbeh toho typu, aké sú pre túto autorku charakteristické, so známymi štruktúrnymi znakmi: neposedný chlapec, tak trochu smoliar, ktorému sa stále niečo udeje; živé ja-rozprávania; autenticky zachytený detský svet. V postave mamy-spisovateľky bude zrejme čosi aj z autorkinej autopsie. Je to jednoduchá zábavná próza, ktorá však nastaví mierne krivé zrkadlo deťom aj dospelým.

ABY MALI ČO ČITAŤ AJ TÍ ODRASTENEJŠÍ A DOSPIEVAJÚCI

Po dlhšom období „sucha“ sa v ostatných rokoch nádejne rozbehla aj pôvodná tvorba pre staršie deti a dospie-

vajúcich. Domnievať sa môžeme, že na jej naštartovaní nie je bez zásluh vydavateľstvo Perfekt a jeho už tucet rokov trvajúca súťaž o najlepšie poviedky pre deti a mládež. Budeme sa opakovať v konštatovaní, že kvalita publikovanej tvorby za to obdobie viditeľne vzrástla – ale žiada sa to podotknúť; platí to aj o zborníku **Srdce šachovej dámy**. Aj tentoraz sa v ňom objavujú príbehy, mnohé na vynikajúcej literárnej úrovni, mapujúce aktuálne otázky, pocity a problémy detského sveta, nastavujúce „veľmi presné zrkadlo našej súčasnej spoločnosti“ (Volochová 2016, s. 71). Zostavovateľom zostal Peter Karpinský a názov dala zborníku víťazná poviedka Gabriely Magalovej.

Predmetný zborník reprezentuje čítanie pre mladšie i staršie deti – dievčatá aj chlapcov. Podobný čitateľský záber môže mať aj svižné rozprávanie každodenných príbehov troch súrodencov v podaní detskej rozprávačky v knihe **Eleny Elekovej Môj brat nemá brata** (il. Martina Matlovičová, Q111, 3.miesto v súťaži vypísanej vydavateľkou). Vtip je tu najmä výsledkom narácie, v ktorej sa využívajú detské okazionalizmy (ich autorkou je trojročná sestra rozprávačky) a v ktorej sú miestami nadužitie, a teda nie vždy funkčné jazykové špecifiká detského aspektu. V sužete sa dôraz kladie na humorné situácie (situačnú komiku) a harmonické vzťahy v rodine, ktoré však našťastie nevyznievajú idylicky, bezproblémovo. Vcelku dobre sú odpozorované súrodenecké vzťahy, v tom rámci najmä vzťahy medzi dievčatami a chlapcami, a pointa príbehu (nový prázdninový kamarát sa pre nečakané komplikácie stane na niekoľko týždňov súčasťou rodiny) mladého čitateľa nielen uspokojí, ale potvrdí aj povinnosť človeka pomáhať iným.

Boli roky, keď sa vyslovene úzkoprofilovými stali kvalitné dievčenské romány (nepočítame sentimentálne príbehy z vyslovene komerčných vydavateľstiev); objavovali sa iba z času na čas. Prelomila to nedávno Toňa Revajová sériou o Johanke a teraz sa to do istej miery podarilo aj **Lene Riečanskej**. Po románe z roku 2015 (*Ach, tá Joja!*) vydala dve voľné pokračovania série *Navždy kamošky – Soňa, čo sa deje?* a **Monika to roztočí** (il. Lucia Zajac Valová, Trio Publishing). Nie že by to boli svetoborné diela, ale prezrádzajú ruku profesionálnej prozaičky a aj vcelku dobrý rozhľad o živote a problémoch súčasných dospievajúcich dievčat. Príbehy postupne sledujú zvyšné dve hrdinky z trojice dievčat (siedmačky), reflektujú ich bežný život profilovaný motívmi školy, rodiny, generačnými kontaktmi. Autorka však do príbehu organicky a s mierou zapracúva viaceré aktuálne problémy súčasnosti. V prvej z dvojice kníh je to napr. motív nebezpečenstva sociálnych sietí. Príbeh tak poskytuje čitateľkám esteticky modulovanú informáciu o tom, prečo môže byť nebezpečné četovať si s neznámymi, ktorí nemusia odkryť svoju skutočnú identitu. V zmysle verného priateľstva v tomto prípade zachráni Soňu pred najhorším kamarátky a prítomnosť spolužiaka – hoci s nie práve najlepšou povestou. V centre druhého z príbehov je tanečnica, dievča zaľúbené do baletu, a jej peripetie s kamarátstvom, láskou i zákonitostami života, do ktorých pomaly preniká. Pre čitateľky vo veku dvanásť – trinásť rokov je to určite príjemné a užitočné čítanie, aj vďaka vcelku autenticky „utrafenému“ svetu dospievajúcich detí, hoci určité schéma, v ktorej sa autorka v rámci série pohybuje, je citelná. V ďalšej dievčenskej próze Leny Riečanskej

Som, aká som! (il. Lucia Zajac Valová, Vydavateľstvo SSS) však spomínaná schéma začala byť evidentná: dve kamarátky – „rebelka“ a „služnička“; kresba kontrastného rodinného prostredia; banda nesprátnikov; chlapec, ktorý je iný, ako sa javí na prvý pohľad; umelecky talentovaní mladí hrdinovia a pod. Autorka okrem toho v príbehu nakopila prílišné množstvo síce aktuálnych, ale tak trochu utilitárne didakticky a vzhľadom na prekročenie estetickkej miery nepresvedčivo vyznievajúcich momentov (benefičná akcia pre zraneného spolužiaka, ocenenie Čin roka, šikana, malomeštiactvo, lúpežný prepád, sexuálne násilie atď.). Posunulo to príbeh ku komercii.

Nekonvenčnú podobu má dievčenská próza **Marky Staviarskej Opováž sa toto prečítať!** (vlastným nákladom, Prešov). Nekonvenčnosť spočíva už v naratívnom a kompozičnom uchovení motívov, aké bežne sprevádzajú príbehy o šestnásťročných mladých ľuďoch: rodina, škola, kamarátstva, láska. Rozprávač totiž pracuje s tematizáciou implicitného čitateľa a protagonistka-rozprávačka Soňa akoby s ním viedla dialóg: oslovuje ho, napomína, kladie otázky, útočí, háda sa s ním. Čitateľ sa tak stáva súčasťou príbehu – je poslucháčom, latentným oponentom alebo naopak až akýmsi dôverníkom protagonistky. Z kompozičného aspektu jednotlivé kapitoly oddeľujú intermezzá; tvoria ich verše v rapovom rytme, ktorými rozprávačka komentuje postavy alebo udalosti. Príbeh je gradovaný tak, ako je to charakteristické pre novelu: je rozprávaním o prvej láske a prvom veľkom zahanbujúcom zlyhaní protagonistky. V tom zmysle sa dve línie (školská a lúboštná) pretnú nečakaným spôsobom v posledných kapitolkách (pomsta študentov nená-

videnej učiteľke nadobudne nový rozmer: ukáže sa, že je to matka chlapca, s ktorým sa začala protagonistka priateľiť). Živo, vtipne a originálne napísaný príbeh má však chybu krásy: početné ortografické chyby, ktoré neospravedlňuje ani to, že sa tu pracuje so slangom mladých.

Ak je próza M. Staviarskej nekonvenčná, próza **Ludmily Gašparikovej Odkaz na buku** (il. Andrej Mazúr, Q111, 1. miesto) je zasa celkom konvenčná (aj keď to z literárneho hľadiska nie je zlá konvencia). Zaujímavá je tým, že v nej opäť zarezonovala druhá svetová vojna. Lokálny rámec tvorí žilinský región a sujetový rámec výlet dvoch chlapcov a dvoch dievčat, ktorí za dramatických okolností natrafia na záhadný nápis na buku (rozlúštia ho ako dátum 3. 9. 1943) a na medailón s obrázkom ženy s dieťaťom. Napokon zistia, že ide o padlého Francúza, ktorý sa u nás zapojil do odboja. Vypátrajú jeho meno a vyvolajú stretnutie s jeho synom. Príbeh je primerane napínavý, dobrodružný, pričom sa autorka snaží zachytiť živý jazyk dospievajúcich detí a oživiť text aj nenáročnou komikou. Pôsobí však celkom tradičným dojmom.

Zásluhou prózy **Dany Hlavatej Našej mame hrabe!** (Trio Publishing) sa v roku 2016 zablysko aj v chlapčenských príbehoch, ktoré už roky nepatria medzi silné stránky našej pôvodnej tvorby. Sujet je vystavaný na známych motívoch: rozpad rodiny, úsilie chlapcov nájsť mame partnera – tentoraz však nie kvôli tomu, že by im chýbal otec (ktorý o nich nejaví záujem), ale aby matka našla inú náplň života, než komandovať svojich synov. Riešia to cez inzerát typu „mama na vydaj“, až napokon zistia, že ich túžba sa splnila nezávisle od ich aktivity. Rozpráva-

Plaketa BIB 2017
(ISRAEL BARRÓN: *Mexiko*)

čom o živote neúplnej rodiny je starší z chlapcov, práve v pubescentnom veku. Tomu autorka prispôsobila jazyk narácie; je živý, nešetrí slangom a pubertálnym vtípom. Jazykovedec Ján Kačala v tejto súvislosti konštatuje, že „slangové prostriedky, využívané dôsledne, ale zároveň primerane estetickému zámeru autorky“ sú funkčne využitým „priamym pokračovaním obraznej a expresívnej línie v rozprávačovej reči“ (2017, s. 37). Okrem vtipnej narácie autorka dokázala vybudovať aj rovnako vtipné epizódy – či už ide o vzťahy matky a synov, alebo o vzťahy so starým otcom, spolužiakmi a susedmi. Vzniklo tak zábavné, ale nie zmysluprázdne čítanie pre chlapcov okolo jedenástich rokov.

AUTORSKÉ ROZPRÁVKY STÁLE V KVANTITATÍVNEJ PREVAHE

Aj v tomto žánrovom okruhu sa okrem autorských rozprávok, ktorým sme venovali pozornosť v prvej časti nášho hodnotiaceho „seriálu“ (a okrem početných ďalších, ktorých sa dotkneme v tretej časti), objavilo ešte niekoľko zaujímavých textov. Priradiť k nim možno príbeh už skúsennej prozaičky **Andrey Gregušovej Sve-tozár** (il. Alica Raticová, Egreš o.z.). Rozprávka so symbolikou a satirickým rozmerom nasmerovaným v duchu environmentálneho posolstva predstavuje kontroverzné nastolenie otázky, aký postoj by mal človek zaujať k holubom v mestách. Cez túto tému autorka s lah-

kým, rozprávkovou fantastikou a personifikáciou imaginovaných, satirickým nadhľadom nazerá na vzťah človeka a prírody a jeho dialektiku. Na fakt ambivalentného vnímania holubov (teda prírody) ľuďmi napojila jemnú paródiu byrokracie a zároveň poetickú harmóniu vzťahov. Keďže oboje dokázala držať v rozumných hraniciach, vznikol rozprávkový príbeh, ktorý zaujme detského čitateľa – ten zrejme bude vnímať napr. úradníkov mestskej rady v ich komickom rozmere, kým satirickým podtextom v ich stvárnení sa mieri skôr k dospelému čitateľovi (upozorňuje sa napr. na bujnú byrokracie odraňajúcu sa v množstve nezmyselných funkcií; na nadradovanie toho, čo má diskutabilnú hodnotu, nad to, čo hodnotu jednoznačne má; na nedomyšlené rozhodnutia úradov, ktoré potom treba naprávať a pod.). To všetko funguje ako sujetotvorný postup, ale zároveň aj ako významotvorný prvok. V konečnom dôsledku je výpoveď o vyhnaní holubov z mesta a ich prinavrátení späť, o návrate k ich pôvodnému účelu (poštové holuby) zároveň aj výpoveďou so všeobecnejšou platnosťou: o potrebe nehádzať ľahkovážne a bez rozmyslu za hlavu to, čo sa nám zdá byť už prežitú; revitalizovať to, čo zapadlo prachom a zdá sa byť zbytočné až prekážajúce, hoci v skutočnosti stále neoddeliteľne patrí k nášmu životu.

Vcelku sľubný je rozprávkový debut **Ivana Lesaya** *A-KO-ŽE Lesankin fantastický svet* (il. Petra Lukovicsová, Trio Publishing). Autor použil princíp veľmi známy v tvorbe pre deti: nečakané prechody z reálu do fantázie – z reálneho sveta do fantastického, kde sa všetko deje podľa zákonitostí hry na „akože“ a všetko je možné. Zmyslom príbehov je potvrdiť si, že fantázia nás sprevádza v živote stále, bez ohľa-

du na vek, že neoddeliteľne patrí k životu a funguje ako veľmi dobrá báza vzájomného medzigeneračného porozumenia. Že patrí aj k takému životu, ktorý má znaky modernou technikou zabývaného časopriestoru. Rozprávkové príbehy sú naplnené vzájomným porozumením medzi postavami, aj keď miestami pôsobia trochu „prešpekulované“. Ozvlášťňuje ich najmä striedanie rozličných naračných uhlov pohľadu.

Dobrý štandard v autorskej rozprávke rozšírila aj nová kniha **Marty Hlušíkovej** *Mlynčeky tety Hrozianky* (il. Alena Wagnerová, Brno: CPRESS). M. Hlušíková je už etablovaná prozaička vyznačujúca sa kultivovaným, živým jazykom a nápaditými motívmi. V takomto zmysle sa javí aj ako rozprávkarka. V tejto žánrovej pozícii je schopná tvoriť veľmi dlho a každý rok publikovať i viacero kníh stále akceptovateľnej hodnoty. Aj keď... k miere originality a umeleckej účinnosti v kontexte jej autorských rozprávok nebude asi neaktuálna výpoveď J. Gavuru (hoci v inej súvislosti): „Možnosti originality sa pri zachovaní rovnakej matérie obmedzujú s postupom času a intenzity formovania“ (2001, s. 86).

O poznanie problémovejšia je umelecká hodnota rozprávok postavených tiež na nonsensovom princípe, ktoré publikovala **Silvia Havelková** v súbore *O upratovacom robotovi a iné (čudné) rozprávky* (il. Emília Jesenská, IKAR). Rámčované sú večerným rituálom: maminým rozprávaním vymyslenej rozprávky na želanie dvoch súrodencov (dievča a chlapec). Estetickú hodnotu jednotlivých príbehov, ktoré do tohto rámca vstupujú, však miestami znižuje explicitné moralizovanie („Závišť je naozaj zlá vlastnosť“, s. 11; „Každý na svete by sa mal vedieť te-

šit' z maličkostí", s. 103). Inak sa v príbehoch stretávame so zaujímavou spracovanými rozprávkovými situáciami. Druhá kniha tejto autorky, **O Šutierikovi, kamennom mužičkovi** (il. Veronika Mercellová, IKAR) ponúka jednoduchý príbeh, pracujúci s osvedčeným motívom oživených bytôstok. Tentoraz ide o postavičky, ktoré vznikli z kamienkov naukladaných na seba a ktoré (ako sa ukáže v závere príbehu) ožili vďaka veľkej túžbe žiť. Ich mená odkazujú na hovorové označenie matérie, z ktorej vzišli: Šutierik-syn, otec Šutier, mamka Šutierka, neskôr sestrička Šutierinka a napokon aj dievčina Šutierička. Protagonista zažije mnohé dobrodružstvá, väčšinou pri poznávaní okolitého sveta alebo v snahe pomôcť svojim blízkym. Nenáročné, ale teplé príbehy sú nevtieravou apoteózou života a jeho elementárnych hodnôt.

Ak dve spomínané rozprávkarky stavajú svoje príbehy na nonsense, sledujúc zámer vyvolať u čitateľa úsmev a dobrú náladu, rozprávková knižka autorky (autora?) ukrývajúcej sa pod pseudonymom **Petra E. Martinková** **Bylinkové rozprávky** (FACE, il. Martina Blaščáková) má iný rozmer. Ide o príbehy motivované liečivými bylinkami, rámcované fiktívnym rozhovorom rozprávačky so štruktúrnym detským adresátom. V tomto prípade žánr nie je zneužitý na výklad o význame jednotlivých liečivých bylín, ako to často pri tejto téme býva (informácie tohto typu sú len decentne naznačené); ide o plnokrvné rozprávky tendujúce k imaginatívnemu typu. Okrem témy liečivých bylínok spája líniu rámca a líniu vlastných príbehov mäkký, molový nádych, ktorý im dáva príznačnosť zasnenej melanchólie, ale spája ich aj prvok interaktivity, ktorého nositeľom je časté oslovenie virtuálneho det-

ského spoluhráča. Dominantným sa ukazuje byť lyrický princíp, s čím súvisí tendencia k metaforickej obraznosti, aj výrazná monologickosť a nízka dejová dynamika rozprávania (tá je okrem už spomínaného interaktívneho rozmeru kompenzovaná i vysokou frekvenciou pohybových a činnostných slovies). Takýto typ rozprávky si žiada hlbavého čitateľa, vyzbrojeného trpezlivosťou.

Zuzana Bodová knihou **Kremnickí permoníci** (il. Filip Horník, Erad) rozvíja sériu historicko-dobrodružných románových rozprávok s povestovým príznačkom, viazanú na oblasti baníctva a ťažby drahých kovov na Slovensku: prvá kniha série vyšla s názvom **Štiavníckí permoníci** (2015), tretia by mala mať názov **Spišskí permoníci**. Autorka projektuje život imaginárnych bytostí obývajúcich opustené náleziská drahých kovov. Noví permoníci sú vlastne ľudia, čo v ľudskom svete zažili veľké sklamanie či krivdu (v tomto prípade je starý minciar nespravodlivo odsúdený na smrť za údajnú krádež mincí z minciarne). Vládca všetkých permoníkov Veľký Permon krivdy napráva, trestá pravých vinníkov a napokon človeka, ktorému sa krivdilo, prijme do svojej ríše ako permoníka. Próza je jednoduchým posolstvom o priateľstve, vzájomnej pomoci, spravodlivosti, vyrozprávanom kultivovane, so zmyslom pre budovanie napätia a primeranú mieru inkorporovania vecných informácií (tu napr. o runách na Veľestúre) do fiktívneho príbehu. Pridanou hodnotou je dispozícia autorky nenápadne rozšíriť vlastivedné poznanie čitateľov.

O pomerne skúsenú rozprávkarku, ktorej nemožno uprieť jazykovú živosť, aj keď jej rozprávky sú významovo celkom priamočiare, ide v prípade **Márie Lazárovej**. Príbehy knihy **Tri mačiatka tety Mily** (il. Simona Čechová, Slovart)

sú jednoduchým posolstvom o priateľstve, súdržnosti a vzájomnej pomoci v problémoch. Voľba animálnych postavičiek (tri malé mačiatka, charakterovo dobre rozlíšené), pomerne dobrodružný sujet putovania a nadobúdania skúseností (viackrát aj v nepríjemnej situácii alebo s nepríjemnými protivráčmi) a jednoduchá recepcia textu zaiste zabezpečia záujem malých čitateľov.

Na rozdiel od predchádzajúcich autorov **Mária Vrkoslavová-Ševčíková** v autorských rozprávkach **Šťastná je-žibaba** (il. Marta Augustinská, Perfekt) pracuje s „rekvizitami“ klasickej rozprávky, ale zámerne eliminuje zlo. Symboly zla folklórnej rozprávky (je-žibaba, trojhlavý drak, černokňažník, Laktibrada, čert, vodník atď.) strácajú teda svoj negatívny rozmer. Leitmotívom je Rozprávkový Duch, ktorý vlastne prostredníctvom prepojenia sveta ľudí so svetom rozprávok opravuje na pozitívne to, čo vo folklórnych rozprávkach pôvodne bolo strašné alebo brutálne. Za týmito operáciami je snaha odstraňovať brutalitu z motívov ľudových rozprávok a ochraňovať tak dieťa pred zlom, čo v konečnom dôsledku odzrkadľuje pre dnešok charakteristickú protektivitú voči dieťaťu. Rozprávky tohto typu však nemôžu nahradiť ľudové rozprávky; môžu len ukázať dieťaťu, ako sa s rozprávkou (s postavami, sujetom či ideou) dá pohrať, sprítomniť mu fakt, že zlo ako také odmietať. Ľudová rozprávka však má to, čo takýmto autorským príbehom chýba: dar dovoliť človeku, aby spolu s hrdinom prežil stav existenciálneho ohrozenia s jeho uspokojivým, šťastným riešením, ktoré dodáva silu veriť v zmysel ľudskej aktivity a vo víťazstvo dobra. Toto je na folklórnych rozprávkach nenahraditeľné. Aj preto je dobre, že rok

čo rok sa objavujú i nové vydania ľudových rozprávok (okrem reedície trojzväzkového vydania **Prostonárodných slovenských rozprávok** P. Dobšinského z vydavateľstva Tatran napr. aj séria **Moje krásne rozprávky** z vydavateľstva Don Bosco, hoci v tomto prípade by namiesto triviálnych komerčných ťahov – ako príloha je tu omalovačka a vystrihovačka, na zadnej predsaďke hra s pravidlami – mohol byť radšej priznaný prameň, z ktorého sujety pochádzajú).

AKO BONUS – DOBRODRUŽNÁ PRÓZA

Nie zlú literárnu úroveň majú aj niektoré dobrodružne ladené prózy, ktorých mimochodom v roku 2016 vyšlo viac než za celé roky predtým. **Babča B. Kardošová** vydala voľné pokračovanie príbehov desaťročného Juraja, jeho kamarátky Laury a hovoriacich animálnych hrdinov: koňa Haflinga, mačky slečny Mliečnej a psej agentky Bondy. Pokračovanie príbehov z roka 2015 má teraz názov **Traja kamoši a fakticky fantastický poklad** (il. Katka Slaninková, Slovart). Čitateľ sa pravdaže stretne aj s mnohými ďalšími postavami z prvého dielu vrátane Jurajových troch pieskomilov, rodičov, dvoch bratov a napokon aj novorodenej sestry. Dobrodružne ladená rozprávka je vypracovaná na báze realistického pôdorysu, ale realistický princíp je doplnený o personifikačný aspekt aplikovaný na troch animálnych kamarátov protagonistu, a tiež o princíp karikatúry. Vtipná narácia vcelku vydarene napodobňuje detskú výpoveď (naďalej však zostáva nadužitú nevkusné expresívum „bohovský“). Príbeh hovorí o priateľstve aj o detskej potrebe živých bytostí,

trocha aj o šikanovaní (práve šikanujúce postavy, trojica tučkov, sú karikované), ale aj o detskej žiarlivosti a o všetičom, čo k detstvu a životu v rodine či škole patrí. Autorka ponúkla zábavný typ literatúry, aký poteší dobrodružné túžby detského čitateľa.

Andrea Gregušová príbehom *Nina. Tanec v zajatí Dymu* (il. Jana Šouflová, Slovart) oslovuje mladších tínedžerov, pracujúc s prvkami mýtickosti, rozprávky a fantasy, ale veru aj s prvkami triviálnej sentimentality. Ide o živý príbeh s motívom tanca o dievčati, ktoré sa dostane do závislosti od imaginárno-démonickej postavy Dymu. Pomerne veľa priestoru knihy zaberá rozprávanie o tom, ako Dym manipuluje dievčinou, vysáva z nej energiu, ale napokon sa (vzhľadom na ostatný príbeh azda aj prirýchlo) všetko dobre skončí. K mýtizujúcej rozprávke sa príbeh prekláňa zásluhou ritualizovaného obrazu života na hrade alebo tiež vďaka pomenovaniu postáv (Svetlonoš, Slnečnica, napokon aj Dym), predovšetkým však zásluhou symbolického protikladu dobra a zla v postavách Svetlonoša (ako zosobnenej múdrosti) a Dymu (ako materializovaného zla, manipulátora, závislosti, posadnutosti ničím). Nina je obrazom podľahnutia zlu, ktoré spočiatku ukazuje svoju lákavú tvár, neskôr, keď sa už vlastnými silami nedokáže vymaniť z jeho kráčov, aj nebezpečnú stránku. V závere sa to však prelomí do vcelku komerčne ladeného rozprávkového zápasu dobra so zlom a „oslobodenia“ hrdinky zo závislosti. Kniha je napísaná zručne, ale má viditeľné umelecké limity. Nezdá sa, že by to bola cesta, ktorou by sa tejto nesporne talentovanej autorky oplatilo kráčať...

Napokon (aj keď s určitým zaváhaním) spomeňme ešte v kontexte dob-

rej (v tomto prípade azda skôr „ešte akceptovanej“) prózy aj príbeh *Ivany Auxtovej Červeny vírus a kučeravý Sebastián* (il. Matúš Matátka, Perfekt). Detektívne ladená fantasy využívajúca motív vzbury robotov (tu je vzbura motivovaná novodobým fenoménom – počítačovým vírusom) má v centre príbehu rodinu Sebastiána, ktorá sa zdanlivo nečakane rozpadne: otec (policajný expert na špeciálne prípady) odíde od manželky a syna a tí dvaja sa odsťahujú do mesta Pomykovo, kde matka bude pracovať ako počítačová expertka. Autorka vykreslila svet spoluzitia ľudí a dobromyseľných robotov, ktorí sa zrazu stanú nepriateľskými až nebezpečnými. Sebastián a jeho dvaja kamaráti (plus robotka, ktorá sa dokáže napojiť na Sebastiánovu kamarátku z predchádzajúcej školy) postupne odhaľujú záhadu zmeny správania sa robotov, až po objavenie červeného vírusu a prekvapujúcich súvislostí s ním spojených. Pre aktuálnu situáciu dnešných detí je očividne relevantná správa o nebezpečnosti prepadnutia virtuálnemu svetu: za všetkými problémami v príbehu stojí závislosť človeka od virtuálnej reality, v dôsledku ktorej stráca priateľov a vôbec zmysel pre reálny svet. Napokon sa všetko dá do poriadku, človek sa opäť stane cítiacim človekom a roboti sa opäť stožnia s tým, že nie sú ľudia, ale stroje. Ide o hodnotovo štandardný príbeh s trocha stereotypnými a zdĺhavo pôsobiacimi zápletkami a mierne urýchlým rozuzlením problému.

ASPOŇ SLOVO O (TAKMER ABSENTUJÚCEJ) POÉZII

Spomedzi štrnástich titulov, ktoré sme v oblasti poézie pre deti zazname-

Cena primátora Bratislavy

(SVETOZÁR KOŠICKÝ: *Slovensko*)

nali, len málokto by vzbudí pozornosť – aj to pôjde o tituly z dielne takpovediac „klasikov“ (T. Janovic, D. Hevier, M. Števková). Čím vyšší vek čitateľov, tým chudobnejšia (ba v najvyšších vekových poschodiach až nulová) je ponuka (neutešený stav poézie pre deti a mládež potvrdzuje aj ponuka elektronického kníhkupectva Mrkvička). Ako teda vyzerá profil poézie pre deti za rok 2016? K dispozícii sú tri nesporne kvalitné zbierky básničiek pre najmenších: na dobrú noc sú to knižky **Daniela Heviera** *Buvibásničky* (il. Drahomír Trstán, Trio Publishing) a **Tomáša Janovica** *Zažmúr očka* (il. Mária Nerádová, Buvik). Obaja svojimi rytmicky vypracovanými, obrazne bohatými modernými veršami neprekvapili ani nesklamali; malého adresáta

určite potešia. Najmenším je určený aj výber *Uspávanky / Prebúdzanky* (il. Maja Dusíková, Buvik), ktorý zostavila Mária Števková, nezaprúc spoľahlivý literárny vkus a porozumenie pre svet najmenších. Ešte akceptovateľné sú azda texty **Jany Pavlíkovej** *Básničky zo školskej lavice* (il. Natália Zavadáková, CPRESS), v ktorých ponúkla verše na školskú tému pre tranzitné obdobie, t.j. pre prvákov a predškolákov.

Mladším školákom sú určené verše debutanta (v tvorbe pre deti) **Vladimíra Leksu-Pichaniča** v knihe *Bájky z pierka albatrosa* (il. Miroslav Regitko, Perfekt). Kvalitatívne sú to pomerne nevyrovnané básne väčšinou na zvieracie motívy, blízke bájke. Problémom autora je najmä ťažkopádny rytmus veršov.

Okrem toho možno zaznamenať už len niekoľko skôr pokusov o poéziu ako kníh skutočnej poézie, tiež niekoľko abecedárov rozličnej estetickej úrovne alebo „úžitkových“ kníh, v ktorých je veršová forma iba „vehikel“ – chabý ťahač didaktického obsahu o slušnom správaní, liečivých rastlinách či zdravej zelenine.

ZÁVER

Ako sme sa usilovali ukázať, štandardne dobrého, resp. aj mierne nadštandardného čítania pre deti a mládež nevyšlo v roku 2016 málo. V porovnaní s minulými rokmi ponuka titulov vykazuje aj pomerne vyváženú žánrovú štruktúru. V rámci interpretovaného bloku literárnych textov by sa ešte bezpochyby patrilo aspoň spomenúť publikáciu **Miroslava Sanigu Rok v prírode** (Perfekt), ktorá úspešne rozšírila jestvujúci diapazón náučnej literatúry (nielen) pre mladých milovníkov prírody. Diela, o ktorých sme uvažovali doposiaľ, obohacujú kontext súčasnej pôvodnej tvorby v najlepších prí-

padoch nadštandardne, signalizujú i posuny v poetike niektorých autorov. Všetky dokážu mať blahodarný vplyv na čitateľský i ľudský vývin mladých čitateľov, čo nemožno tvrdiť o mnohých z tých textov, na ktoré sa pozrieme v poslednej časti hodnotenia.

Poznámka: *Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu VEGA 1/0233/15 Svetová literatúra pre deti a mládež v slovenskom preklade po roku 1990.*

LITERATÚRA

- Gavura, J., 2001. Kto dráždi dážd', zožne búrku. In: Romboid. Roč. 36, č. 2, s. 86 – 87. ISSN 0231-6714.
- Káčala, J., 2017. Keď sa hrabe, ako sa má. Jazykový a štylistický pohľad na prózu Dany Hlavatej Našej mame hrabe. In: Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIV, č. 2, s. 35 – 46. ISSN 1335-7263.
- Volochová, V., 2016. Srdce šachovej dámy. Bibiana, revue o umení pre deti a mládež. Roč. XXIII, č. 3, s. 70 – 71. ISSN 1335-7263.

Vďaka, pani Končeková-Veselá

V júli tohto roku sa dožila významného životného jubilea Luba Končeková-Veselá, ktorej ilustračné dielo patrí k našim umeleckým skvostom. Absolventka Oddelenia voľnej grafiky a ilustrácie prof. V. Hložníka a prof. D. Millého okúzľujúcim poeticko-emocionálnym výrazom zľudštila modernú, artistnú smerom sa ubierajúcu slovenskú ilustráciu pre deti. Ocenenia, ktorých sa jej za to dostalo (Cena Ľudovíta Fullu, Plaketa BIB 1979, Cena MK SR za Najkrajšiu knihu Slovenska a iné), jej umelecký prínos však obsiahnuť nedokážu. Možno viac prosté slová; vďaka, pani Luba, srdečná vďaka za to nádherne žiarivé slniečko, ktoré ste vyniesli na oblohu nad naším neraz pochmúrnym a nežičlivým svetom. A ešte za niečo... za pár líčcov, čo z toho vášho hrejivého slniečka presvecujú aj moje knihy a moje Slniečko.

Ondrej Sliacky